

DIŞ ÜLKELERDEKİ İŐİLERİMİZLE İLGİLİ MALİ MESELELER

Turan YAZGAN

GİRİŐ :

Son yıllarda, dikkatleri üzerine çeken en mühim mes'elelerimizden biri, muhakkak ki Türkiye'den Batı Ülkelerine vuku bulan «İş-gücü akımı» olmuştur.

Memleketimizde muhtelif çevreler, akımın çeşitli yönleriyle ilgilenmişler, bu arada mesele sansasyonel bakımdan ehemmiyet arz ettiğinden basın, âmme hizmetlerinin her cephesini ilgilendirdiğinden Devlet teşkilâtının bütün daire ve müesseseleri, nizamî yasaklara rağmen istismara elverişli bir konu olduğu için bazı türedi kimseler, önceden tahmin edilmeyen bir döviz kaynağı vasfından dolayı Hükümetler, refaha giden bir yol olduğu ümit ve ihtimaliyle işsiz insanlar, yahut daha mükemmel istihdam şartlarına ulaşmak gayesiyle işi gücü olan kimseler, hülâsa insanları ve müesseseleriyle bütün Türkiye, bu yeni meseleye karşı büyük bir alâka duymuştur. Bu gün de bu alâka devam etmektedir. Şu farkla ki, müspet olanlarında duraklama olmuş, menfi olanlarında ise hemen hiç değişiklik vuku bulmamıştır. Bunun en açık delili, her çeşit gayri meşru aracılık faaliyetleri devam ettiği halde, konunun düzenlenmesinde ve problemlerin çözümünde gerekli olduğu kabul edildiği için kurulmuş olan «Bakanlıklararası Koordinasyon ve İcra Komitesi»nin çalışmalarının felce uğramış olmasıdır.

Bizim konumuz, mes'elenin sadece malî yönü, daha dar mânâsiyle «döviz meselesi»dir. İncelememiz aslında diğer bir çok mes'elelerle ve Maliye Bakanlığı teşkilâtının dışındaki bir çok müesseselelerle ilgilidir. Bundan dolayı konuyu kesin hudutlar içinde ele almak bir hayli güçtür. Bu sebeble incelemede, mevzu ile doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili diğer problemlere ve müesseselere de yer verilecektir.

I

İŞÇİLERİMİZDEN ELDE ETTİĞİMİZ DÖVÜZLER VE BU HUSUSTA
ALINMIŞ OLAN TEDBİRLER :

A — *İşçilerimizden Elde Ettiğimiz Dövizlerin Önemi ve Miktarı.*

Dış ülkelere işgücü akımı, önceleri sadece işsizliği azaltıcı bir faktör ve batı alemiyle kütle halinde teması sağlıyan bir sosyal hadise olarak değerlendirilmiştir. İşçilerimizin sayısı artıp, kazançlarının bir kısmını tasarruf ettikleri ve tasarruflarının da bir kısmını, bir takım gayri meşru yollarla yurda gönderdikleri anlaşılınca, hükümetler yurd dışındaki işçilerimize bilhassa sadece «döviz getirici kaynak» olarak bakmaya başlamışlardır. Aslında Türkiye için mes'elenin bu yönünü küçümsemeye imkân yoktur. Zira Türkiye, kalkınmasını sağlamak ve dış borçlarını ödemek için «döviz»e şiddetle muhtaçtır. Üstelik bugüne kadar Türkiye'nin, döviz gelirlerini arttırmak için aldığı tedbirlerin, sarfettiği gayretlerin ve hattâ yaptığı yatırımların, beklendiği ölçüde döviz gelirlerini artırdığı görülmemiştir. Bu hususta yıllardır devam eden «ihracatı geliştirme» çabaları ve «turizm yatırımları» zikredilebilir. Bunlar için özel müesseseler ve hattâ bakanlıklar kurulduğu, gerçekten kesif gayretler sarfedildiği ve yatırımlar yapıldığı halde, bunların döviz gelirlerimizi arttırıcı mahiyetteki tesisleri pek zayıf kalmıştır. Buna karşılık dış ülkelerde çalışan işçilerimizden elde ettiğimiz dövizler, 499 sayılı kanunu takiben, P T T ve bankalarımızın kendi kendilerini islâh etmeleriyle, birden Kalkınma Plânımızdaki tahminlerin çok üstüne çıkmış ve gerçekten yeni bir kaynak vasfı kazanmıştır. Bu kaynağın önemini daha açık bir şekilde belirtmek için, işçi gelirleriyle turizm gelirlerini mukayese etmek faydalı olacaktır.

TABLO I

Dış Seyahat Gelir ve Giderleri (Bin Dolar)

Gelirler	1962	1963	1964	1965 T.	1966 T.
Turist	7.316	6.424	6.987	9.000	11.500
Turist olmayan	999	1.235	1.330	1.800	2.500
Toplam	8.315	7.659	8.317	10.800	14.000
Giderler					
Turist	8.653	5.528	8.660	7.800	8.000
Turist olmayan	9.395	14.983	13.146	13.000	14.000
Toplam	18.048	20.511	21.806	20.800	22.000
Açık	- 9.733	- 12.852	- 13.489	- 10.000	- 8.000

Kaynak: 1966 yılı programı - D P T. S. 521, Tablo 421'den

Görülüyor ki, Türkiye'nin turistlerden elde etmediği umduğu gelir 1965 te 9 milyon, 1966 da 11.5 milyon dolardan ibarettir. Fakat Türkiye aynı zamanda turist de gönderen bir memleket olduğu için, tahmini olarak 1965 te net 1.200.000 \$ ve 1966 da da ancak net 3.5 milyon dolar gelir elde edebileceği hesaplanmıştır. Turistik olmayan seyahatler de nazara alındığı takdirde, döviz gelirimiz değil, döviz kaybımızdan bahsedilebilir ve bu kayıp aynı yıllar 10 milyon ve 8 milyon dolardır. Bu kadar bel bağladığımız ve hattâ kalkınmamız için bir çok çevrelerce, sanayileşme kadar önemli bir alternatif olarak kabul edilen dış turizm gelirimiz her halde en iyimser tahminle, 1966 da 3.5 milyon dolara da ulaşamayacaktır. Bu geliri elde etmek için ise yapılan yatırımlar, kurulan teşekküllerin carî masrafları hariç, aşağıda görülmektedir.

TABLO II

Turizm Sektörü Yatırımları (Milyon TL.)

	1963	1964	1965 T.	1966 T.
Kamu Sektörü	107.4	110.8	160.9	121.3
Özel Sektör	40.0	60.0	150.0	200.0
Toplam	147.4	170.8	310.9	321.3

Kaynak: 1966 yılı programı - D P T. S. 522, Tablo 422'den

Oysa ki Türkiye, dış ülkelere gönderdiği ve dış ülkelerde çalışmakta olan işçileri için herhangi bir yatırım yapmamıştır. Bu sebeple cari masraflarında vuku bulan artış ise, dış ülkelere gönderdiği mahdut sayıda çalışma atışesi, öğretmen ve din adamlarına ödediği maaşlardan ibarettir. işçilerden elde ettiği döviz ise, aşağıda da göreceğimiz gibi, 1965 ortalarından itibaren ayda 7 milyon dolar civarındadır. Bu rakam 1966 da turizmden elde edeceğimiz (turistik seyahatler hariç) yıllık net gelirin iki mislidir.

Esas döviz kaynağımızı teşkil eden ihracaat gelirlerimizin yekünü 1964 te 410.8 milyon dolar olup, 1965 te bu miktar biraz aşmıştır. Buna göre, 1965 de ihracatımızın % 17 si kadar olan işçi dövizleri 1966 da muhtemelen % 25 i bulacak ve ihracat içinde sanayi ürünleri ihracaatımızın payını da aşacaktır.

Bunlara ilâveten, dış kredi elde etmek için karşılaştığımız güçlükleri de hatırlarsak, işçilerimizin gönderdikleri dövizin önemi daha iyi ortaya çıkar.

Türkiye'nin dışarda çalışan işçilerden Mayıs 1966 sonuna kadar elde ettiği dövizlere ait rakamlar aşağıda gösterilmiştir.

TABLO III

Yurda Gelen İşçi Dövizleri

(Dolar Olarak)

Ocak - Haziran	1964	1.792.000
Temmuz - Aralık	1964	6.322.000
Toplam	1964	8.114.000
Ocak - Haziran	1965	18.745.000
Temmuz - Aralık	1965	51.036.884
Toplam	1965	69.781.884
Ocak - Mayıs	1966	33.201.833

Kaynak: İş ve İşgücü Raporu - İş ve İşçi Bulma Kurumu - Mayıs 1966 sayı-
sı. S. 8

1964 te 8 milyon olan döviz gelirimiz, 1965 te 70 milyona yaklaşmış ve 1966 nın ilk beş ayında da 33 milyon doları bulmuştur. 1965 in ilk beş aylık geliri olan 14.4 milyon dolara karşı, 1966 nın ilk beş ayında 33,2 milyon dolara ulaşılması, bu kaynağın istikrarlı artışını göstermeğe kâfidir. 1966 yılında toplam olarak 100 milyon dolara balığ olması muhtemel olan bu munzam döviz gelirinin önemi üzerinde herhalde daha fazla durmaya lüzum yoktur. Kaldı ki, bu gelir asıl potansiyel kaynağın ancak yarısını teşkil etmektedir. Bizim için mevzubahs olan işçi tasarruflarının bütünüdür. Aşağıda işçi tasarruflarının yurda transferi için alınmış olan tedbirleri inceleyerek, mezkûr potansiyelin hacmine tekrar döneceğiz.

B — İşçi Dövizlerinin Transferi İçin Alınmış ve Alınması Düşünülen Tedbirler.

Türkiye'nin dış ülkelerde çalışan işçilerin tasarruflarının hacmi kavranınca, bu tasarrufların resmî kanallardan yurda transferi için tedbirler alınmıştır. Bu tedbirleri başlıca üç kısma ayırarak incelemek mümkündür :

a) 499 Sayılı Kanunla Alman Tedbirler,

b) İşçinin likidite tercihi ve uzun vadeli plânları için Alman Bankalarında sakladığı tasarruflarının transferini temin maksadile alman tedbirler,

c) Alınması düşünülen tedbirler.

Şimdi bu tedbirleri ve neticelerini birer birer inceliyelim.

a) 499 sayılı Kanunla Alınmış Olan Tedbirler :

Bu kanun başlıca üç türlü tedbir derpiş etmiştir.

aa) Peşin faiz : İşçilerin resmî kanallardan gönderdiği veya bizzat getirdikleri dövizlerin resmî kur üzerinden karşılıklarının üç yıllık ve % 9 faiz fiatıyla hesaplanan faiz tutarının peşin olarak kendilerine veya havale lehdarlarına ödenmesini emretmektedir. Yani işçinin gönderdiği paranın resmî kurdan karşılığına ilâveten, bir de 3 yıllık % 9 faizi peşin olarak verilmektedir. Böylece işçi dövizini için yeni bir kur ortaya çıkmış olmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kurun, normal resmî kurdan farkı görülmektedir :

TABLO IV

İşçi Dövizlerine Tatbik Edilen Kur

		Resmî kur TL.	Faiz TL.	Ödenen TL.
Alman Markı	100	225.—	60.75	285.75
Hollanda Fl.	100	248.62	67.13	315.75
Belçika Fr.	100	18.—	4.86	22.86
İsviçre Fr.	100	205.82	55.57	261.39
Avusturya Şilini	100	34.61	9.35	43.96
Fransız Fr.	100	182.29	49.22	231.51
İsveç Kronu	100	173.79	46.98	220.95
Amerikan Doları	100	900.00	243.—	1143.—

Kaynak: İş Bankasının F. Almanya'da işçilerimize dağıttığı bir reklam broşürü. Doğan Lt. Matbaası, Ankara

Görülüyor ki, bu yolla işçiye aşağı yukarı gayri resmî kura yakın bir kur tatbik edilmiş olmaktadır. Zira halen gayri resmî kur, meselâ bir Alman Markı için 3 lira civarında, hattâ umumiyetle bunun da altındadır. Kanuna göre, Türk Parasının Kıymetini Koruma Mevzuatı'na ve bağlı olduğumuz milletlerarası mükellefiyetlere uygun olarak, peşin faiz şeklinde formüle bağlanmış olan bu yeni kurla, resmî kur arasındaki fark Maliye Bakanlığı bütçesinde özel bir tertibe konulmuş olan tahsisattan karşılanmaktadır. Bu tahsisatın miktarı gelecek her 100 işçi doları için 243 liraya balığ olmaktadır. Buna göre, 100 milyon dolar işçi dövizinin transfer edileceği tahmin edilirse, bütçeye 243 milyon liralık bir tahsisat koymak icap edecektir. Bu tahsisat, Türkiye Bütçesinin giderler bölümüne 499 sayılı kanunla eklenmiş yeni bir kalemdir ve bittabi miktarı yıldan yıla artacaktır.

Bu kanunun yürürlüğe girdiği ve ilk aksaklıkların giderilerek, PTT'nin ve bankalarımızın kütle havaleslerini gerçekleştirmekte gösterdikleri başarı neticesinde, işçi dövizlerinin transferinde büyük bir artış kaydedilmiştir. 1964 yılının 8 nci ayından itibaren bu artış aşağıda ki tablodan görmek mümkündür :

TABLO V

Gelen İşçi Dövizleri (Dolar)

1964	Ağustos	644.000
	Eylül	765.000
	Ekim	896.000
	Kasım	598.000
	Aralık	3.977.000
1965	Ocak	2.810.000
	Şubat	1.919.000
	Mart	2.453.000
	Nisan	3.833.000
	Mayıs	3.369.000
	Haziran	4.341.000
	Temmuz	7.065.000
	Ağustos	8.179.000
Eylül	7.158.000	

Kaynak: Merkez Bankası Kambiyo Servisinin Neşredilmemiş Kayıtları

Bu tablodan da görülebileceği gibi, dış ülkelerde çalışan işçilerimizin çekimserliği Temmuz 1965'e kadar derece derece azalmış ve bu tarihten sonra işçilerimiz, gönderdikleri paranın en kısa zamanda yerine ulaştığı, bu yolun en güvenilir yol olduğu, gayri resmî kanalların tatbik ettiği kurla bunun arasındaki farkın çok cüzi bulunduğu kanaatine varmıştır. Mamafih bu gün, cüzi nisbette de olsa gayri resmî kanallar kullanılmaktadır. Bunun başlıca amilini kur farkından ziyade, Türk export müesseselerinin veya bu nevi aracılık yapan şahısların işçiye olan yakınlığı teşkil etmektedir. Bu yakınlık, mesai saatleri dışında faaliyet gösterebilmelerinden ve kendilerine ana dilleriyle hitap edebilmelerinden ve hattâ işçinin ayağına gidebilmelerinden doğmaktadır.

bb) Krediler : Aynı kanun, tasarruflarından en az 5000 lirayı Türkiye Emlâk Kredi Bankasının Mesken Kredisi hesaplarında ve Türkiye Halk Bankasının Küçük Sanat Kredisi hesaplarında biriktirenlere kredi verilmesini öngörmektedir. Bu krediler için mezkûr bankalara gelen dövizler, resmî kurdan hesaba geçirilmektedir. Eğer para, kredi hakkından vaz geçmek şartıyla çekilirse, peşin faiz gene ödenmekte, yani işçinin bu hesapları açtırmaktan herhangi bir

kayıbı olmamaktadır. Mesken kredisi, 20 yıl vadeli ve % 2 faizli olarak verilmekte ve 20.000 ilâ 40.000 lira arasında bir meblâğa ulaşabilmektedir. Küçük sanat kredileri ise, hesapta birikmiş paranın asgari 3, azamî 5 misli tutarında olabilmekte ve 5 yıl vade ile % 7.5 faiz fiatı üzerinden verilmektedir.

Krediler konusunda, kanunun işçilerimize tanıdığı mühim avantajlara rağmen, işçilerimiz bu hesaplara tasarruflarını göndermekte hiç de umulduğu gibi istekli hareket etmemişlerdir. Meselâ 18 Ekim 1965 tarihi itibariyle açtırılan mesken kredileri hesabı 713 ü, küçük sanat kredileri hesabı da 107 yi geçmemiştir. Bu hesaplara gönderilmiş paraların yekûnu da, mesken kredisi hesabı için 3.129.000 ve küçük sanat kredisi hesabı için ise 212765 TL. dan ibaret kalmıştır. Mezkûr tarihe kadar da hiç bir işçimize henüz kredi açılmamış bulunmaktadır.

Kredi hesaplarının işlememesi, işçilerimizin uzun vadeli plânlara için kat'i karar vermekte çekimser davranmalarına bağlanabilir. Vakıa yapılan araştırmalar işçilerimizin gayelerinin yurda dönüşlerinde birer ev sahibi olmayı ve başlı başına iş yapabilme imkânına kavuşmayı arzu ettiklerini göstermekte ise de, kendilerine bu imkânların sağlanması tasarruflarını transfer etmelerine yol açmamıştır. Çünkü işçiler parayı ellerinde tutmak, uzun vadeli kararlarını dönüšte veya dönüşe yakın bir zamanda almak istemektedirler ki, bunu normal kabul etmek gerekir.

b) İşçilerimizin Likidite Tercihini Yatırıma Çevirmek İçin Alınmış Tedbirler.

Türk işçilerinin tasarruflarına peşin faiz, yani farklı kur tabiki başladıktan sonra bunların geçindirmekle mükellef olduğu kimselere gönderdikleri havalelerin devamlı olarak arttığını ve ayda takriben 7 milyon dolara ulaştığını yukarıda görmüştük. Şüphesiz, bu miktar işçi sayısının artışına paralel bir şekilde yükselecektir. İşçilerimizin tasarrufları, gönderdikleri bu paralardan da ibaret değildir. İşçilerimizin tasarrufları bakımından en düşük hesapları yapan D. P. T. Kalkınma Plânının 1965 programında işçi başına yıllık kazancı, aylık net kazancı 125 dolar kabul ederek, yılda 1500 dolar olarak hesaplamıştır. Aylık tasarruf ise 50 dolardır. Buna göre, 1965 yılında yurt dışındaki işçilerimizin net gelirleri 200 milyon dolar, tasarrufları ise 78 milyon dolar tahmin edilmiştir. Halbuki, 1965 yılında işçilerimiz tarafından gönderilen veya getirilen dövizlerin

miktarı 70 milyon dolar kadardır. Ancak aslında tasarruf miktarı 78 milyon doların çok üstündendir. Zira kaba bir hesapla, işçinin ortalama net kazancı 150 dolar tasarrufu 75 dolar ve bundan geçindirmekle mükellef olduğu kimselere gönderdiği kısmı 37,5 dolar ve likidite tercihi dolayısıyla bankalara yatırdığı kısımda 37,5 dolar kabul edilebilir. Almanya'daki resmi makamlarımız ve banka temsilcilerimiz bu kaba hesap üzerinde birleşmektedirler. 1965 te ortalama, gayri resmi kanallardan gitmiş olanlar da dahil olmak üzere, 160.000 işçimizin dış ülkelerde bulunduğu kabul edilirse (programda bu ortalama 130.000 dir), yukardaki hesaplarla aşağıdaki miktarlara ulaşabiliriz :

160.000	X	150	=	24.000.000	\$	Aylık Kazanılan
160.000	X	75	=	12.000.000	\$	» Tasarruf edilen
160.000	X	37.5	=	6.000.000	\$	» gönderilen ve getirilen

Gönderilen ve getirilen 6.000.000 dolar, fiili döviz gelirlerimize yakın rakamdır. 1965 in ilk aylarında gayri resmi kanallardan bir miktar dövizin transfer edildiği ve tasarrufların cüzi bir kısmının da daima gayri resmi kanallardan gönderildiği düşünülürse, yıl sonunda fiilden gerçekleşmiş 70 milyon dolar normal kabul edilebilir. Bu hesaba göre 1965 te 70 milyon dolar kadar bir tasarruf da dış bankalara yatırılmış olmaktadır.

Türkiye'nin bu günkü problemi, geriye kalan bu 70 milyon dolar civarındaki dövizin eskiden beri birikmişlerle ve her yıl artacak birikeceklerle birlikte yurda transferidir. Bu miktar, 1965 sonu itibariyle geçmiş yılların tasarruflarıyla beraber 150 milyon doların üstündedir. Bahis konusu tasarrufların yurda getirilmesi ile ilgili olarak alınmış olan tedbirler, kredilerin dışında, ortak sanayi yatırımları projesi ile kooperatif işgücünü değerlendirme projesidir. Kredi tedbirleri de aslında bu gayeye hizmet etmektedir.

aa) Ortak Sanayi yatırımları projesi : Öteden beri, bilhassa Almanya'da çalışan, mühendis, teknisyen gibi elemanlarımız, işçilerimizin tasarruflarını birleştirip Türkiye'de fabrikalar kurmak hususunda fikirler ileri sürmüşlerdir. Nitekim bu konuda zaman zaman basına bazı havadisler aksetmiştir. Ancak şümullu ve sistemli ilk teşebbüs Milliyet Gazetesinin ve Bonn Büyükelçiliğimizin gayretleriyle ortaya çıkmıştır. F. Almanya'da ve Türkiye'de yapılan toplantılar bilâhère işin resmileşmesine müncer olmuş ve Türk Hü-

kümeti bu konuda hazırlık çalışmalarına girişmiştir. Türk işçilerinin tasarruflarını bir şirket bünyesinde birleştirerek, yurtda sınıf tesisler kurulmasını temin etmenin faydalarını şöylece özetlemek mümkündür :

- i — İşçi tasarruflarının daha geniş çapta yurda naklini sağlamak,
- ii — İşçiler kanalıyla yapılan ithalatın istihlâk mallarından istihsal mallarına kaymasını temin etmek,
- iii — Memleketimizin yatırım gücünü arttırmak,
- iiii — Yurda dönecek işçilerimizin yaratması muhtemel sosyal ve iktisadî problemlerin halline kısmen de olsa yardımcı olmaktır.

Bu gayelerle hükümetçe de desteklenen fikrin tahakkukunda Sanayi Bakanlığı ile DPT. nin çalışmalar yapması uygun görülmüştür. Sermayesine devletin de iştirak edeceği ve holding tarzında bir anonim şirket olarak plânlanan teşebbüsün daha ziyade Türkiye kalkınma plân ve programları çerçevesinde ve imalât sanayii dallarında yatırımlar yapması kararlaştırılmıştır. Halen Türksan adıyla böyle bir teşebbüs, Türk İşçi Emegi Anonim Şirketi olarak kurulusunun birçok formalitelerini tamamlamış ve 1965 sonu itibariyle, ortak sayısı 500 ü bulmuştur. Bu teşebbüs dış ve iç çevrelerde geniş ve müsbet yankılar yapmıştır. F. Alman basını, bazı büyük Alman şirketleri, Dünya Gençlik Teşkilatı, teşebbüsü daima diğer yabancı işçilere örnek olarak göstermişler ve mânen desteklemişlerdir. Teşebbüs, Türk basınında ve ilgili Türk çevrelerinde de müsbet tesirler husule getirmiştir.

Bu teşebbüsün gerçekleşmesi için atılan adımlar, gerek Türkiye'de gerek F. Almanya'da maalesef bıraktığı ümit verici akislerle ölçülecek derecede müsbet olmamaktadır. Hâlen pek çok problem, hukuken ve fiilen çözüm beklemektedir. Bu problemlerin belli başlıları şunlardır :

- Şirketin tâbi olacağı kanun (kuruluş yeri itibariyle),
- Sermaye transferi,
- Yatırım konusu,
- Yatırım projeleri,

- Sermayeye işçi kurununun tatbik edilip edilmeyeceği, edilecekse ortaklar içinde bulunup 499 sayılı kanununun işçi tarafına girmeyen kimselerin durumu,
- Devletin iştirakinin ölçüsü ve doğuracağı problemler,
- Yurda dönecek, ortak sıfatını haiz işçilerin, şirket işletmelerinde istihdamı meseleleri.

Bu teşebbüsün, bir an önce gerçekleşmesi ile, asıl gayesi olan «saklanan tasarruflar»ın yurda getirilmesi arasında, fonksiyonel bir münasebet mevcuttur. Zira bu işin daha uzun müddet gerçekleşmemesi, sadece buna ümit bağlıyanların ümidini kırmakla kalmıyacak, yenilerinin kurulmasına da engel olacak, ayrıca mevzu bahis tasarrufların milli ekonomimize önemli katkılarda bulunması da imkânsızlaşacaktır. Zaten teşebbüsün gelişme seyrinden de anlaşılacağı gibi, işçilerimizin ortak olmakta gösterdiği çekimserlik bu düşünceleri doğrulayacak mahiyettedir. Şirketin ortak sayısı çok yavaş artmaktadır. Türkiye'deki ilgililerin, müteşebbislerden daha fazla gayret sarfedip, teşebbüsü behemahal en kısa zamanda kuvveden fiile çıkararak, iktisadî kalkınmamıza munzam bir kaynak daha eklemeleri şarttır. Unutmamak gerekir ki, birincisinin gerçekleşmesi, her yıl yarım milyarlık yeni tesislerin bu yolla kurulmasını sağlayabilir. Böyle bir kaynağı yabancı sermaye yatırımlarıyla, dış borçlanmalarla yapılan yatırımlarla mukayese etmeğe imkân yoktur. Hatta, bu yolla yapılacak yatırımlar, sırf yeni bir kaynak olması itibarıyla, dahili tasarruflarla yapılan ve yetersizliğinden şikâyet ettiğimiz yatırımların faydalarından daha geniş faydalara da sahiptir.

bb) Kooperatif işgücünü değerlendirme projesi : Bakanlıklar ve İlgili Kuruluşlararası Koordinasyon Komitesinin üyelerinden biri olan Köy - İşleri Bakanlığı, Komitenin kuruluşundan itibaren dış ülkelere işgücü akımı konusuyla çok yakından ilgilenmiş ve kendisine has metotlarla bu akımın köy kalkınmasına vasıta olarak kanalize edilmesini sağlayacak projeler hazırlamıştır. Bu projelerin hazırlanılışında hareket noktaları şunlar olmuştur.

- i — Köylerimizde yatırım gücü yoktur,
- ii — Köy kalkınmasında kooperatifler yoluyla yatırımlar yapılmasını sağlamak şarttır,
- iii — Kooperatifçiliğin geliştirilmesi zaruridir,

iii — Dış ülkelere kooperatif üyesi olarak gönderilip muayyen bir tasarruf gücü ve daha değişik bir dünya görüşü ile yurda dönecek köylü işçilerimizi köye bağlamak, toplum kalkınmasında onlardan faydalanmak gerekir.

Bu noktalardan hareketle geliştirilen «Kooperatif İşgücünü Değerlendirme Projesi» kooperatif kuran köylere, dış ülkelere çalışmaya gitmede öncelik tanımakta, bu şekilde gidecek köylü işçilere kooperatif statüsü çerçevesi içinde bazı mükellefiyetler yüklemekte ve kooperatifin bu yolla temin edeceği yatırım gücünün, Devletin kredi imkânlarıyla artırılmasını ve neticede köyün kalkınmasının yeni yatırımlar ve yeni elemanlarla gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Projenin esası bu olmakla beraber, bizim mevzumuz bakımından asıl önemi, dış ülkelerde elde edilen tasarrufların yurda getirilmesini ve yurtda yatırımlara inkılâb etmesini bir nevi mecburiyet haline getirmesidir. Bu proje tatbikatının ilk safhasının, 1966 başı itibariyle durumu aşağıdaki tabloda görülmektedir:

TABLO VI

Köy Kooperatifinin bulunduğu il	Kooperatif sayısı	Ortak sayısı	Giden ortak sayısı	Ödedikleri Meblağ TL.
Amasya	1	153	—	—
Ankara	1	192	—	—
Bursa	1	150	86	251
Denizli	2	426	4	—
İzmir	1	70	—	—
Kayseri	2	351	—	—
Konya	2	98	—	—
Malatya	1	156	133	82099
Yozgat	1	197	—	—
Toplam	12	1793	233	82350

Kaynak: İş ve İşgücü Raporu - Aralık 1965 - İş ve İşçi Bulma Kurumu.

Mart 1966 başına kadar bu yolla yurt dışına gidenlerin sayısı 300 ü bulmuştur. Deneme tatbikatı bu şekilde yapılmakta olan proje için, 1966 bütçesinde teşkilât ve personel masrafları olarak her hangi bir tahsisat ayrılmamıştır. Diğer taraftan D.P.T. ile köy iş-

leri Bakanlığı proje üzerinde mutabık bulunmamaktadır. Bu sebeplerle, projenin ilk tatbikatından üyelerinin taahhütlerini ne ölçüde yerine getireceği, kurulan kooperatiflerin sadece yurt dışına gitmede öncelik hakkından faydalanmak gayesine matuf olup olmadığı ve nihayet köylerde yapılacak yatırımların nevi ve şekli gibi hususlar üzerinde bilgi ve tecrübe sahibi olunacaktır.

Bu projenin, tasarrufların yurda naklinde başarılı olması ihtimali kuvvetli olabilir. Ancak tasarrufların yatırımlara inkilab ettirilmesi ve kooperatiflerin hayatiyetlerini devam ettirerek, yapılan yatırımların verimlendirilmesi her halde çok gayret ve iyi eleman isteyecektir. Bunun dışında, yapılacak yatırımların sanayie müteveccih olması daha girift problemlerin doğmasına yol açacaktır. Dünya tatbikatına bakarak, bu tip yatırımlara köylerde başarı şansı tanımak pek güçtür.

Buraya kadar, dış ülkelerde çalışan işçilerimizin likidite tercihi dolayısıyla dış bankalarda sakladıkları paraların faydalı şekilde yurda transferini temin için alınmış tedbirleri kısaca gördük. Henüz her iki tedbir de fiili olarak bir transfer sağlamamıştır. Halbuki yurdumuz için muazzam denebilecek bir yatırım potansiyeli, hem de döviz olarak dışarda beklemektedir. Bu potansiyeli değerlendirmek için, Türkiye ne kadar gayret sarfetmek lâzımsa o kadar gayret sarfetmelidir.

c) İşçi Tasarruflarının Daha Büyük Çapta Yurda Transferini Temin İçin Alınması Düşünülen Tedbirler :

İşçilerimizin toplam tasarruflarının bir kısmının dış bankalarda yattığı, bir kısmının da gayri resmî yollarla yurda gönderildiği, dolayısıyla Türkiye'nin döviz olarak bunlardan faydalanamadığı bir gerçek olarak bilindiğinden, bu hususta munzam tedbirlerin alınması düşünülmüştür. Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası ilgililerinin bu hususta müştereken tasarladıkları tedbirler şunlardır :

aa) Müşterek ikramiye : Dış ülkelerdeki bankalarda saklanan tasarrufların, millî bankalarımıza transferini temin etmek gayesiyle düşünülmüştür. Türk işçileri tarafından gönderilecek dövizlerle millî bankalarımızda açılacak mevduat hesapları için, bütün bankalarımıza şamil müşterek bir ikramiye sisteminin uygulanmasını öngörmektedir. Müşterek ikramiyenin teşvik edici bir unsur olarak, dış ülkelerdeki mevduatın yurda akmasını sağlayacağı faraziyesinden hareket eden bu fikir üzerinde ısrarla durulmaktadır.

bb) Bankalarımızın yurt dışında şube açmaları : Türk bankalarının işçilerimizin kesif bulunduğu yerlerde şubeler açarak işçilerimize hizmet arz etmeleri, gerek mevduat toplama, gerek havale kabul etme bakımından çok faydalı olacaktır. Ancak bankalarımızın bu hususta yaptıkları araştırmalar, fikrin gerçekleşmesinin bir çok mâli ve teknik güçlüklerin yenilmesine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. En büyük güçlük, dövüz olarak sermaye transferi meselesidir. Bununla beraber Osmanlı Bankasının bu fikri gerçekleştirmek yolunda olduğu bilinmektedir. Halen F. Almanya'da Türkiye İş Bankası ile Ziraat Bankasının birer temsilciliği bulunmakta ve her iki temsilcilik de, işçilerin kendi tasarruflarını bankalar yoluyla yurda havale etmeleri için çok kesif şekilde çalışmaktadır. Bu tedbirlerin, işçilerin resmi yollara güvenlerini sağlamakta pek büyük faydaları olmuştur.

cc) Bürolar Kurulması: Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankasının işbirliği ile kurulması mutasavver olan bürolar, işçilerimizin bilhassa kesif olduğu bölgelerde faaliyet gösterecek ve klasik devlet memurunun mahdut serbestisinin dışında, ticarî zihniyet ve kabiliyete sahip elemanlarla mücehhez olacak, işçilerin formüllerini bizzat dolduracak, icabında işçinin ayağına giderek havale toplayacak ve ayrıca işçinin diğer her türlü dert ve şikâyetleriyle ilgilenip mümkün olduğu kadar ona yardımcı olacaktır. Bunlara ilâveten, büroların belli oranlarda pirim ödeyerek, işçi liderlerine havale toplattırması da düşünülmektedir. Bu büroların ilki, pilot bölge olarak Baviera'da kurulacak ve eğer başarı görülürse, diğer bölgelere de teşmili cihetine gidilecektir. Bu tedbirin, bilhassa gayri resmi yollara sızan tasarrufları önlemede faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak bu büroların, ilk tasarımlara göre, Kasım 1965 te araştırma safhasının tamamlanması gerekmektedir. Fakat bu araştırma zamanında yapılmamıştır. Hülâsa bütün bu tedbirlerin hepsi de henüz tasavvur safhasını aşmamıştır.

II

DIŞ ÜLKELERDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİMİZDEN ELDE EDİLECEK DÖVİZ GELİRLERİNİ AZALTAN FAKTÖRLER

A — İşçi Gelirlerine Tesiri Dolayısıyla Döviz Gelirimizi Azaltan Faktörler.

Türkiye'nin dış ülkelerde çalışan işçilerinden elde ettiği döviz geliri, her şeyden önce, onların tasarruf güçlerine bağlıdır. Tasar-

ruf da gelirin bir fonksiyonu olduğuna göre, işçilerimizin gönderecekleri dövizlerin ana tayin edici faktörü, onların net kazançlarıdır. İşçilerimizin net kazançlarını meydana getiren başlıca üç unsur mevcuttur. Bunlar, ücret haddi, sosyal haklar ve vergi iadeleridir.

a) *Ücret Haddi* : Bilindiği gibi, normal kanallarla giden Türk işçilerinin ücret hadleri, Türkiye'de imzaladıkları iş mukavelesiyle daha Türkiye'de iken belli olmaktadır. Türk işçilerinin gelirini tayin eden bu ana faktör üzerinde, maalesef gerekli ağırlığıyla durulmamaktadır. Haddizatında ücret haddinin mukavelede düşük tesbit edilmiş olması, sadece geliri düşürmekle kalmamakta, bir çok yan neticeler de doğurmaktadır. Kadın işçilerimiz büyük şehirlerde, ücret hadlerinin düşüklüğünden dolayı, sıkıntı çekmekte, zaten düşük olan tasarruf kabiliyetleri böylece ortadan kalkmaktadır. Erkek işçilerimiz ise, kendi istihalleriyle müntenasip görmedikleri ücret gelirlerinin, imzaladıkları mukaveleden doğduğunu anlayıp, isyan ve itiraz yollarına başvurmakta, ancak mukaveleye bağlı olarak verilen çalışma müsaadesinin iptali korkusu ile, mukavele hitamını beklemek zaruretini duyarak, kendisini yıpratırcasına çalışma yoluna gitmektedir. Bu da, ya fazla mesai veya akort ücret sistemi carî ise, azami gayretle çalışma şeklinde tecelli etmekte, bu defa da Alman işçilerinin kıskançlık ve husumetlerini üzerlerine çekmektedirler.

Şurasını kabul etmek lâzımdır ki, Türkiye'de aylarca sıra beklemiş, bir çok fedakârlıklar ve masraf yapmış ve çoğunlukla ancak okuma yazma bilen Türk işçisinin, dışarıya gitme arifesinde, önüne çıkarılan mukaveleyi tetkik etmesi, ücret haddi ve çalışma şartları hususunda bir münakaşayı göze alması beklenemez. Ücret haddi ve çalışma şartları ise bizatihi yalnız işçimiz bakımından önemli olan unsurlar değildir. Tersine Hükümetimizin takip etmek zorunda bulunduğu şümüllü problemlerin pek çoğunun kaynağı olan unsurlardır. Nihayet işçimizin tasarruf gücüne tesir eden ilk faktör olduğundan netice itibarile memleketimizin döviz gelirin de tesir etmektedir. Bu sebeble mukavelenin bilhassa mevzuumuzla ilgili olan ücret haddi üzerinde ilgililerin ve bu arada bilhassa Türk - İşin ciddiyetle durmaları ve çalışma ateşelerimizin tavsiyelerine uymaları şarttır.

İşçilerimiz mukavele süresince, başka bir işe geçmek veya ücret hadlerini değiştirmek imkânlarına sahip değildirler. Zira bu kabîl teşebbüsler, bir çoklarının başlarına hallî daha güç meseleler çı-

karmıştır. Bu güçlükler, çalışma ve ikamet müsaadelerinden doğmaktadır. Diğer taraftan mukavele hitamında da işçi, yeni bir işyeriyle akit yapabilmek için, işveren karşısında en azından Türkiyedeki kadar zayıf durumdadır. Çünkü işçi, bir mukavele imzalayınca kadar, ikamet müsaadesinin iptali neticesinden kurtulmak zorundadır. Buna rağmen, iş şartlarını ve muhitini öğrenmiş olan işçi, yeni devrede daha çok kazanmak ve haklarını daha geniş nisbette almak imkânına daha kolay sahiptir. Buradan çıkarılacak sonuç, işçinin gelirinde, dolayısıyla tasarruf gücünde, Almanya'da kalma süresinin de bir fonksiyon olarak kabul edilmesi zaruretidir.

b) *Sosyal Haklar* : Yurt dışında çalışan işçilerimizin bulunduğu bazı memleketlerle sosyal güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaların diğer ülkelerle de yapılması için gayretler sarfedilmektedir. Bu anlaşmalarla işçilerimize Türkiye'de tanınmış olan asgari sosyal haklar temin edilmiş olmaktadır. Meselâ Federal Almanya ile yapılmış olan böyle bir anlaşma sayesinde, işçilerimiz bütün genişliğiyle ve devamlılığı bozmayacak mahiyette sosyal sigortalar kapsamına alındığı gibi, munzam olarak Türkiye'de bulunmayan çocuk zammından da faydalanmaları garanti edilmiş bulunmaktadır. Hernekadar işçilerimiz ücretlerinden kesilen bir pirimi sosyal sigortalara ödemekte iseler de, bunu kazançları azaltıcı bir unsur olarak kabul etmeğe imkân yoktur. Zira, Türkiye'de ziraat dışında çalışan işçiler, daha yüksek nisbette pirim ödemek suretiyle, sigorta kapsamına dahildirler. Diğer taraftan hastalık ve kaza neticesinde uğrayacakları gelir kayıpları böylece ortadan kalkmış olmaktadır. Ancak işçilerimizin sosyal sigortalardan tam faydalanmaları kendilerine yol gösterecek bir teşkilâtın mevcudiyetine bağlıdır.

Çocuk paraları, geliri arttırıcı bir unsur olarak üzerinde durulması gerekli bir konudur. F Almanya sosyal mevzuatına göre, birden fazla çocuğu olup, aylık brüt kazancı 600, yıllık brüt kazanç toplamı 7200 DM. geçmeyenlere, ikinci çocuk için ayda 25 DM, kazançlarının toplamı ne olursa olsun 2 den fazla çocuğu olanlara da, 3 ncü çocuk için 50 DM., dördüncü çocuk için 60 DM., beşinci ve sonraki her çocuk için ise 70 DM. çocuk parası ödenir. Alman mevzuatına göre, çocuk tabiri bizdekinden daha geniş bir manâya sahiptir. Türk işçileri için çocuk paraları, gerçekten çok büyük önem arz etmektedir. Bilhassa köylerden gitmiş olan evli işçilerimizin çoğu çok çocuk sahibidir ve aldıkları çocuk paraları bunların tasar-

ruf güçlerini son derece arttırmaktadır. Ancak Türk işçileri maalesef bu müesseseden gereği gibi faydalanamamaktadır. Çünkü çocuk parasının alınması muayyen formalitelerin yerine getirilmesine bağlıdır. Bu formaliteler Türkiye'den başlamaktadır. İşçi F. Almanya'ya giderken Türkçe ve Almanca yazılmış iki nüsha «aile beyanamesi»ni de birlikte götürür. Bu beyanname İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından verilmektedir. İşçi F. Almanya'da işe başladıktan sonra, «çocuk parası» beyanamesi adıyla dört yapraklı ayrı bir beyanname doldurmaktadır. Bu beyanname işverenin de dolduracağı kısımlar vardır. İşçi bunu doldurmak imkânından mahrum ise, bu işi büyük işletmelerde tercümanlar, bedel mukabili, yapmaktadırlar. Tercüman yoksa ve işveren de meseleye mecbur olmadığı gerekçesi ile eğilmiyorsa, çocuk zammını alma bu noktadan başlayarak güçleşmekte veya kısmen, hatta tamamen ziyaa uğramaktadır. Doldurulan bu beyannameler, çocuk parası kasasına işçi tarafından teslim edilmektedir. Bunun ihmali de kısmî kayıplara yol açan ikinci sebeptir. Fakat çocuk beyanamesinin işçi tarafından teslim edilmesinin avantajlı tarafı, bunu dolduramayan işçinin, resmi makamlarımıza, cemiyet ilgililerine veya bu işin ticaretini yapanlara doldurtmasına imkân vermesidir. Umumiyetle carî şekil budur. Çocuk parası kasası, beyanname üzerinde gerekli işlemleri yaptıktan sonra, işçinin çocuk parasını işverenine gönderir, işveren de ödemeyi yapar.

Çocuk parasının ziyaa uğramasının diğer sebeplerinin başında, işçinin adres bildirmeden işyerini terketmesi gelmektedir. Bu takdirde kasa, çocuk paralarını eski işyerine göndermekte, eski işyeri de, işçinin Almanya'daki yeni adresini bilmediği için parayı Türkiye adresine göndermekte, işçinin Türkiye'de de bulunamaması halinde para Merkez Bankasınca F. Almanya'ya iade edilmekte ve neticede zayi olmaktadır. Bundan başka, çocuk paralarını alabilmek için her yıl yeni beyanname vermek gereklidir. Bunun yapılmaması da paranın ziyaa uğramasına yol açmaktadır. Geçmiş zamanlar için düzenlenen çocuk beyannameleri, ancak geçmiş son altı ay için hüküm ifade etmektedir.

Türk işçilerinden çocuk parası problemi olanların sayısı pek çoktur. Bu yüzden işçilerimizin, dolayısıyla memleketimizin döviz kaybı gerçekten büyük olmaktadır. Maalesef hükümetimizin bu konuya gereken ehemmiyeti verecek organları bulunmamaktadır.

c) *Vergi İadesi Müessesesi* : İşçi gelirlerine, ücret haddi ve sosyal yardımlarla ilgisi olmadığı halde, tesir eden diğer bir faktör F. Almanya malî mevzuatında mevcut «vergi iadesi» müessesesidir. Alman vergi mevzuatına göre, her işçinin sahip olduğu normal bir vergi indirim hakkı vardır. Bu indirim 140 DM. geçim indirimi, 125 DM. gider indirimi ve 20 DM. kadar da diğer indirim olmak üzere toplam olarak 285 DM. kadar tutmaktadır. Buna ilâveten, 50 yaşından yukarı işçiler için 70 DM. lık bir indirim daha yapılır. Bu indirimlerden başka mükellef grupları ve çocuk sayılarına göre tesbit edilen başka bir indirim daha tatbik edilir. Buna göre, 1 nci sınıf mükellefler için 100 DM. ve bu grup mükelleflerin 1 nci çocukları için 100 DM., 2 nci çocukları için 140 DM., 3 ncü çocukları için de 150 DM. indirim tatbik edilir. İkinci sınıf mükellefler için de sınıf indirimi gene 100 DM. tır. Fakat bunların 1 nci çocukları için 50 DM., 2 nci çocukları için 70 DM. ve 3 ncü çocukları için de 75 DM. indirim yapılır. Bu indirimlere göre, misâl olarak 2 çocuklu bir dulun vergilerinden indirilecek miktar şöyledir :

287.5	DM.	Genel indirim
100.0	DM.	Sınıf indirimi
100.0	DM.	1 nci Çocuk indirimi
140.0	DM.	2 nci çocuk indirimi
<hr/>		
627.5	DM.	Toplam indirim.

Bu çok yüksek indirimlerden de maalesef işçilerimiz gereği gibi faydalanamamaktadırlar. Bunun birinci sebebi, mevzuatı bilmemek ve başvuracak resmi organ yokluğudur. Konsolosluklar bu konuda büyük ölçüde yardımcı olamamaktadır. Üç çalışma atesemizin de tek başlarına çalıştıkları dikkate alınırca, onbinlerce işçinin her birini ilgilendiren bu konuda yardımcı olmaları pek düşünülemez. Diğer bir sebep de, işçinin yer değiştirmelerde eski işverenine yeni adresini kasten veya ihmâlen bildirmemesidir. Filhakika yer değiştiren işçilerimizin pek çoğu adreslerini kasten bildirmemektedirler. Çünkü işçinin yer değiştirmesi, Türkiye'de imzaladığı mukavelelerin ya müddet bakımından yürürlükten kalktığı veya işçinin tek tarafı olarak mukaveleyi fesh etmesi halleri ile ilgilidir. Her iki halde de iş mukavelesi mefsub olunca, buna bağlı olan çalışma ve ikamet müsaadeleri de hükümsüz duruma gelmiş olmaktadır. İşverenin durumu Çalışma Müdürlüklerine bildirmesi halinde, çalışma müdürlüğü yeni bir iş bulmayan işçinin çalışma müsaadesinin ip-

taline, dolayısıyla polis takibine yol açmaktadır. Neticede çalışma ve ikamet müsaadesi olmayan işçinin yurdu dışı edilmesi tehlikesi vardır. Bu sebeble, işçi bu kabil hallerde umumiyetle adresini gizler ve kendisine yeni bir iş arar. Bütün muamelelerini yapmış veya yaptırmış olsa dahi, «vergi iadesi» işçinin eski adresine gelir. Oradan Türkiye'ye gider. Türkiye'den tekrar geri gelir ve neticede ziyaa uğrar. Bu yolla Türkiye'den iade edilmiş «vergi iadesi» alacakları pek çoktur. İşçilerimizin ve memleketimizin kaybettiği döviz hükümetimizin çocuk parası ile birlikte bu müessesenin de üzerinde ciddiyetle durmasını icap ettirecek ve gerekli teşkilatı biran evvel kurması için harekete geçirecek seviyenin pek çok üzerindedir.

B — İşçi Tasarruflarına Tesiri Dolayısıyla Döviz Gelirlerimizi Azaltan Faktörler.

Yukarda işçilerimizin gelirini azaltan, dolayısıyla aynı zamanda memleketimizin döviz kaybına yol açan faktörlerin mahiyetini kısaca inceledik. Aşağıda işçinin elde edilmiş gelirlerinden tasarruf edebilecekleri miktar üzerine tesir eden ve bundan dolayı işçilerimizin ve memleketimizin kaybını intaç eden faktörleri kısaca inceliyeceğiz.

a) İşçilerimizin Tasarruf Meyli : Kolayca kabul edilebileceği gibi, dış ülkelerde çalışan işçilerimizin pek büyük bir çoğunluğunun gayesi tasarruftur. Avrupanın muhtelif ülkelerinde çalışan yabancı işçiler içinde tasarruf meyli en yüksek olarak kabul edilen işçi, Türk işçisidir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, muhtelif çevreler Türk işçisinin tasarruf meylinin 150 \$ lık ortalama bir kazanca göre, % 50 olduğunda ittifak etmektedirler. Türk işçisinin bu kaba ortalamanın altında veya üstünde tasarruf etmesi, onun köylü veya şehirli oluşuna, kadın veya erkek olmasına, çalıştığı işyerinin büyük veya küçük şehirlerde bulunmasına, nihayet dış ülkeye gidiş gayesinin macera veya tasarruf oluşuna bağlı bulunmaktadır. Diğer bir çok yan faktörlerin yanında, daha müessir olarak rol oynadığını farz ettiğimiz bu faktörlerin müessiriyet dereceleri üzerinde ancak müşahadeye dayanan bilgilerimiz mevcuttur. Buna göre, köylüler şehirlilerden, erkekler kadınlardan çok tasarruf etmektedirler. İşyerleri büyük şehirlerde olanların da tasarruf güçleri normal olarak düşük olmaktadır. Bundan başka dış ülkeye sırf macera için giden ve büyük şehirlerde gayri meşru yollarla kazanıp harcayan bir zümre de mevcuttur ki, bunların hem dürüst işçilerimize, hem de mem-

leketimize maddî ve manevî zararları olmaktadır. Bu zümre içine ithal edebileceğimiz kadınlar da mevcuttur.

Dış ülkelerde çalışıp tasarrufta bulunmayan, burada bıraktığı çoluğunu ve çocuğunu düşünmeyen veya gayri meşru yollarla para kazanıp kendi mânevi zararından başka milletine ve ailesine faydası olmayanlar için hukuk çerçevesinde alınabilecek tedbirler olup olmadığı hususunu ilgililere bırakırken, bunların pasaportlarının iptali selahiyetinin konsolosluklarımıza tanınmasının zaruretine işaret etmekte fayda umuyoruz.

b) Gıda Problemi : Üzerinde çok durulmuş olan meselelerimizden biri olan gıda meselesine biz burada dinî saikler veya beslenme açısından değil, döviz tasarrufu zaviyesinden bakmak istiyoruz. Bilindiği gibi, işçilerimiz yabancı mutfağına karşı çekimser davranmaktadırlar. Bu çekimserlik dini saikle olduğu kadar, tasarruf zihniyeti ile de olmaktadır. Ayrıca alışılmış gıda nevelerinin hasretinin çekilmesini de tabîî karşılamak icap eder. Bütün bunlara cevap verecek en iyi usul Türkiye'den gıda sevkidir. Konuyu bu şekilde hükümet görevi olarak ele alan Türkiye Umumi Mağazalar Anonim Şirketi, bu kanaldan ihracat problemini de çözme istikametinde çalışmalar yapmış ve hattâ Münih halinde bir yer de kiralayarak müdürünü ve yardımcısını tayin etmiştir. Ancak uzun zamandan beri bu konuda ilerleme kaydedilememiştir.

Bu konuda diğer bir çözüm tarzı olarak öne sürülmüş olan standard paketler şeklinde hazırlanacak Türk gıda maddelerinin sipariş üzerine posta ile sevki sistemi de gerçekleştirilememiştir.

Şurası muhakkaktır ki, bu problem memleketimizin umumi iktisadî şartlarıyla çok yakından ilgilidir. Standardizasyon, ambalaj, fiat, kalite ve organizasyon hususlarında mevcut güçlüklerin çözümü elbette kolay değildir. Ancak Türk işçilerine Türk besin maddelerini ulaştırabilmek hangi yoldan olursa olsun, döviz gelirlerimizi arttıracaktır. Türk işçilerinin Yunan ve Bulgarlar tarafından piyasaya sürülen Türk tipi gıda maddelerine büyük rağbet ettikleri unutulmamalıdır.

c) Yolcu Beraberinde Gelen Eşya : Türk işçilerinin tasarruflarını azaltan diğer bir faktör olarak, yolcu beraberinde gelen eşya çok önemli bir yer işgal etmektedir. Bunlardan yurttan temin edilmesi zor veya pahalı olanlar bugün için çok azalmıştır. Fakat Türk işçileri Türkiye'de imal edilen mallardan habersiz oldukları için,

Türkiye'dekinden çok daha pahalıya muhtelif çeşitlerde giyim eşyası getirmektedirler. Bunların Türk mallarından kalitece umumiyetle farkı yoktur. Türk piyasalarında aranan, «Amerikan pazarları»nı dolduran mallar için belki alınacak tedbirler çok farklıdır. Fakat giyim eşyalarının pek çoğu Türkiye'de daha ucuz ve hatta daha iyi kalitelidir. Bu sebeble yurt dışındaki işçilerimize gitmeden evvel veya dış ülkelerde, Türk malları hakkında malumat vermek ve hatta sergiler v.s. yollarla mukayese yapmalarını temin etmek, memleketimiz ve kendileri için çok faydalı neticeler verebilir.

d) Formaliteler : Türk işçilerinin tasarrufları üzerinde menfi tesiri olan diğer bir husus da formalitelerdir. Bilhassa konsolosluk muamelelerini yaptırmak dolayısıyla işçilerimiz uzun mesafeler kat etmek ve uzun zaman harcamak zorundadırlar. Netice itibariyle bunlar çok kere lüzumsuz masraf doğurmaktadır. Bunun başlıca nedeni, dış ülkelerde konsolosluklarımızın azlığı ve yeni duruma göre takviye edilmemiş olmalarıdır. Vakıa bir çok konsolosluk muameleleri ortadan kaldırılmış, bir çoğu basitleştirilmiştir. Buna rağmen teşkilatın daha geniş ve mümkünse seyyal hale getirilerek işçilerimizin masraflarının azaltılmasına çalışılmalıdır.

C — Mevzuat ve Teşkilât Dolayısıyla Döviz Kayıplarımız :

Burada da, yukarıda etrafiyle bahsetmediğimiz veya kısmen değindiğimiz bazı döviz kaybettiren «kapı»lardan söz açmak istiyoruz. Bunlar, umumiyetle mevzuattaki ve teşkilâtdaki aksaklıklardan doğmaktadır.

a) Döviz Hesaplarının İstikrarsızlığı : Mevzuatımıza göre, Türkiye'ye gelen dövizler, satın alınmadıkça, sahibinin adına bir hesapta beklemekte, sahibi isterse giderken aynen alıp götürülebilmektedir. Bu sebeble Merkez bankası ve bankalar nezdinde açtırılmış olan döviz hesapları, bizim fiilî döviz gelirimizi teşkil etmemektedir. Bu hususun, şahsın kendi dövizlerini bir takım hesaplara göre geri almasına yol açabileceği muhakkaktır. İhtisasımız dışında olan bu konu üzerinde her halde ilgililerin durması ve bazı tedbirler düşünmesi yerinde olur.

b) Exportçuların Faaliyetleri : Türk parasının fiilî dış değeri ile resmi dış değeri arasındaki fark, exportçular ve bu neviden müesseselerle bazı şahısların döviz ticareti yapmasına yol amakta-

dır. Daha evvel de bahsettiğimiz gibi, yeni bir işçi kurunun ihdası bunu büyük çapta önlemişse de, hâlâ bu yolun devam ettiğine ve hariçte bol miktarda Türk parasının bulunduğuna şüphe yoktur. Bunun tedbiri, her halde işçi kurlarının biraz daha yükseltilmesi olmayacaktır. Fakat Türk parasının dış kıymetinin titizlikle korunması ve hatta yükseltilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli iktisadî, malî ve polis tedbirlerinin alınması belli başlı bir çare olarak görünmektedir. Zira Türkiyenin bu kanaldan döviz kaybı küçümsenemez.

c) Triptik : Dış ülkelerde çalışan vatandaşlarımız arabalarıyla yurda geçici süre için gelirlerken, Alman otomobil kurumuna 1000 DM. depozit yatırmak mecburiyetindedirler. Bu mecburiyetin ortadan kaldırılması veya depozit miktarının azaltılması da döviz gelirimizi arttıracak bir faktördür. Türkiye'de gümrüklenmemiş bir arabanın satışı her halde pek kolay bir iş olmadığına göre, bu konu üzerine de eğilmek gerekir.

d) Bedelsiz İthalât : Bedelsiz ithalât, dış ülkelerde kazanç sağlayan vatandaşlarımızın, kazançlarının muayyen bir seviyenin üstünde kalan kısmı ile yapabildikleri ithalâttır. Vatandaşlarımız bu yolla birçok eşya, bilhassa otomobil getirmektedirler. Bedelsiz ithalâtın çok büyük bir kısmı işçilerimiz tarafından yapılmaktadır.

Bedelsiz ithalât, F. Almanya için ayda 600 DM. ın üstünde olan kazançla yapılabilir. Eğer işçinin yattığı yer parasız ise 450 DM. ın, yeme içmesi de parasız ise, 300 DM. ın üstü tasarruf kabul edilir ve permiye esas alınır. İşçinin kazancını konsolosluklarımızdan alacağı «döviz kazanç belgesi» ile ispat etmesi şarttır. Bu belgeye dayanılarak işçiye, Merkez Bankasınca, bedelsiz ithalâtın konusuna giren malları ithal etme imkânı verilir. Perminin verilmesi için işçinin kati olarak yurda dönmesi esastır. Bundan başka, ithalâtın bizzat permi sahibince yapılması gerekir. Permi devredilemez. Makina ve alât ithalinde % 10 istihsal vergisi indirimi yapılır. İthal edilecek traktörlerin markaları tahdit edilmiştir. Arabalar için de beş yıldan eski modellerin ithali yasaklanmıştır.

Yukarıda umumî esaslarına çok kısaca temas ettiğimiz bedelsiz ithalât,, aslında bir suistimal vasıtası olmakta devam etmektedir. Gazetelerin «Permi Devri»ne ait ilânlarına bakmak suretile de bu hükme varılabilir. Ancak aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, bu yolla yapılan ithalât mühim meblâğlara balığ olmaktadır. Bedel-

siz ithalattan asıl kaybımız, alternatif kayıptır. Yani işçi tasarruflarının istihlâk eşyasına harcanmasından doğan kayıptır. Bu hususu da aşağıdaki tablodan müşahede etmek kâbilirdir.

TABLO VII

Bedelsiz İthalât

Cinsi	1964		1965 Ağustos Sonu	
	Müsaade Sayısı		Müsaade Sayısı	
	Umumî	İşçilere	Umumî	İşçilere
Otomobil	5423	3435	2830	2059
Buz Dolabı	1162	559	357	203
Çamaşır Makinası	711	358	275	154
Radyo	752	391	393	204
Teyp	442	227	163	82
Elektrik Süpürgesi	639	315	266	142
Motosiklet	362	306	203	144
Dikiş Makinası	235	115	81	45
Pikap	122	87	39	25
Teknik Alet	60	27	22	12
Traktör	28	26	74	69
Televizyon	67	38	74	43
Kuluçka Makinası	2	1	—	—
Sair Maddeler	1159	678	677	436
Döviz olarak Toplam :		5.496.000 \$	3.689.000 \$	

Kaynak: Merkez Bankası Kambyo servisinin Neşredilmemiş kayıtları

Yurt dışında çalışan işçilerimizin dönüşleri arttıkça, bu rakamların çok yükseleceğine şüphe yoktur. Bu sebeble, lüks istihlâk eşyasına kayan işçi dövizini gittikçe ehemmiyet kazanacaktır. Binaenaleyh permi meselesinin diğer bazı şartlara bağlanması, meselâ alâkalının yurda fiilen getirdiği dövizin belli bir nisbetiyle tahdit edilmesi gibi tedbirlerin şimdiden düşünülmesi gereklidir.

NETİCE

Şimdiye kadar söylediklerimizden çıkarabileceğimiz neticeler özet olarak şunlardır :

a) İşçi dövizlerinin önemini küçümsemeye imkân yoktur. Türk ekonomik kalkınması için, dış ülkelerdeki işçilerimizin tasarrufları munzam ve muazzam bir potansiyel kaynaktır.

b) Şimdiye kadar alınmış bulunan bütün tedbirlerden yalnız 499 sayılı kanunla ihdas edilmiş olan bir nevi yeni ve işçi dövizlerine münhasır kur, işçilerin ailelerine göndermek zorunda oldukları tasarruflarının bir kısmının resmi kanallarla büyük çapta transferine yol açmış, diğer tedbirlerin hiç birisi henüz işletilememiştir.

c) Amme Organlarının alınmış ve düşünülmüş tedbirlerden hayatı önemi olanlar üzerinde bütün gücüyle durması ve harifte yatan dövizleri yurt kalkınmasına ve dış ülkelerden dönecek işçilerimizin muhtemel iktisadi ve sosyal problemlerinin halline tahsis etmesi şarttır.

d) Diğer konularda olduğu gibi, bu konuda da ortaya çıkmış bulunan problemler hep merkezi bir teşkilâtın yokluğundan ve meseleleri herkesin bir ucundan tutup halletmeye kalkmasından doğmaktadır.

e) Bir meselenin çözümünde, bu meselenin gerektirdiği madî ve manevî ağırlıkla üzerinde durulmaması, tedbir diye ortaya atılan hususların sadece bir masraf unsuru olmasına yol açmakta, fakat problemin çözümüne faydası olmamaktadır. Meselâ, işçilerimizin çalışma hayatında doğan ve bilhassa döviz kaybımıza yol açan problemlerinin F. Almanya'da üç çalışma ateşesi ile çözülebileceğini beklemek, sadece abes değil aynı zamanda lüzumsuz bir masraftır. Türkiye'de ve dış ülkelerde konunun gerektirdiği hacimde ve kuvvette bir teşkilatı bir an evvel kurmak şarttır. Unutmamalı ki, dış ülkelerde bu gün normal bir vilâyetimizin bütün nüfusu kadar vatandaşımız çalışmakta ve yaşamaktadır. Bunların idaresi için gerekli yardım ve himâye teşkilâtı, her halde bir ilin idaresi için sarfettiğimiz carî masraflardan çok daha az bir masrafla vazife görebilir.